

Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus – Valtionavustus vankien perustaitoalumnukseen

Tiivistelmä:

Tämän valtionavustuksen tavoitteena on

- vahvistaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevan vankiväestön perustaitoja,
- mahdollistaa vankiväestölle Opetushallituksen kehittämien Kansallisten perustaitojen osaamismerkkien suorittaminen,
- pilotoida vankiloissa perustaitoalumnuksen mallia ja
- tukea vankiväestön työllistymistä vapausrangaistuksen päättymisen jälkeen.

Perustaitojen vahvistamisen tavoitteena on parantaa kykyä sopeutua yhteiskuntaan, työllistyä ja viettää rikoksetonta elämää vapautumisen jälkeen.

Avustusta voivat hakea

- vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa (632/1998) määritellyt vapaan sivistystyön ylläpitäjät

Hakukelpoisia hakijoita kannustetaan hakemaan avustusta ja toteuttamaan perustaitoalumnuskokeilua ryhmittyminä. Toivomme hakijoilta yhteistä suunnittelua sekä yhteistyötä yhteishankkeiden muodossa ja soveltuvin osin eri vapaan sivistystyön oppilaitosmuotojen välillä.

Avustus myönnetään ja sitä voi käyttää perustaitoalumnuksen toteutukseen yksi tai useampi vapaan sivistystyön ylläpitäjä. Avustus myönnetään arviolta 3–6 toteutukselle. Yksi toteutus voi muodostua useamman eri vapaan sivistystyön oppilaitoksen yhteishankkeesta.

Perustaitoalumnuskokeilun osallistujiksi tavoitellaan yhteensä vähintään 300–400 vankia. Avustuksen hakijan tulee ottaa tarkasti huomioon hakutiedotteen liitteenä oleva taustamateriaali suunnitellessaan avustushakemusta, tavoiteltavaa opiskelijamäärää, opiskelijakohtaista hintaa ja avustuksen kokonaisbudjettia sekä perustaitoalumnuksen toteutusta.

Avustuspäätökset tehdään marraskuussa 2023 tai viimeistään, kun kaikki saapuneet hakemukset on käsitelty. Tavoitteena on, että avustuksella toteutettava perustaitoalumnuskokeilu käynnistyy viimeistään kevätkaudella 2024.

Jotpa arvioi avustuksen käyttöä, perustaitoalumnuksen toteutusta, tuloksia ja vaikutuksia sekä osaamismerkkien hyödyntämistä yhteistyössä Opetushallituksen, opetus- ja kulttuuriministeriön, Rikosseuraamuslaitoksen sekä erikseen nimettävän ulkoisen arvioijan kanssa.

Sisällys

1. Tausta	3
1.1. Opetushallituksen perustaitojen osaamismerkkit	3
2. Tavoitteet	3
2.1. Valmennus vahvistaa vankien osaamista	4
2.2. Kokeilu tarjoaa tietoa yhteistyöstä	4
3. Taustaselvityksestä	5
4. Perustaitovalmennuksen toimijat sekä toimijoiden rooli	6
5. Kohderyhmä	8
6. Perustaitovalmennuksen sisällöt	8
6.1. Uraohjaus ja -suunnittelu	10
6.2. Oppimisen haasteiden tunnistaminen ja tuki:	11
7. Perustaitovalmennuskokeilun seuranta, arviointi ja roolit	11
8. Perustaitovalmennuskokeilun rahoitus	11
9. Kuka voi hakea avustusta ja koulutuksesta raportointi	12
10. Avustuksella tuotettu materiaali ja tuotosten levitys laajempaan käyttöön	13
10.1. Ohjeet aineiston asettamiseksi yleisesti saataville	13
11. Haettava rahoitus, palautusehdot sekä rahoituskausi	14
12. Hakeminen ja hakuohjeet	15
13. Näin hakemus arvioidaan	15
14. Rahoituspäätökset	16

1. Tausta

Jotpa toteuttaa vuosina 2023–2024 kokeilun, jossa vapaan sivistystyön toimijat järjestävät perustaitoalumnusta vangeille yhteistyössä vankiloiden kanssa. Kokeilun tarkoitus on saada tietoa ja ymmärrystä perustaitoalumnusten toteuttamisesta ja hyödyistä sekä siitä, voisivatko perustaitoalumnukset olla jatkossa pysyvää toimintaa.

Kokeilu toteutetaan yhteistyössä Opetushallituksen, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Perustaitoalumnuskokeilu rahoitetaan Jotpan valtionavustuksella. Perustaitoalumnuksen palveluntuottajina sekä avustuksen käyttäjinä toimivat vapaan sivistystyön ylläpitäjät yhteistyössä vankiloiden kanssa.

Suomen vankien koulutustaso on muuhun väestöön suhteutettuna huomattavan matala. Vangit ovat yhteiskunnassa kaikkein eniten monialaista tukea tarvitseva ryhmä. Noin joka kymmenenneltä vangilta puuttuu perusasteen koulutus. Ammatillisia valmiuksia antava tai ammatillisesti eriytynyt koulutus puuttuu jopa 70 prosentilta vangeista.

Heikot perustaidot ovat koulutukseen hakeutumisen ja opiskelun esteenä vankeusaikana ja sen päätyttyä. Ilman riittäviä perustaitoja on hyvin haastavaa hankkia työelämässä tarvittavaa osaamista tai ammatillisia valmiuksia antava koulutus. Heikot perustaidot hankaloittavat kansalaisyhteiskunnan toimintaan osallistumista, palvelujärjestelmän hyödyntämistä ja arjessa toimimista korkean osaamisen suomalaisessa yhteiskunnassa.

1.1. Opetushallituksen perustaitojen osaamismerkit

Opetushallitus eli OPH kehittää perustaitojen osaamismerkkejä. Kansalliset perustaitojen osaamismerkit (KAPOS-merkit) keskittyvät aikuisten työelämän perustaitoihin. Merkkien avulla voidaan tunnistaa, tunnustaa ja saada näkyväksi työelämässä tarvittavaa laaja-alaista ja yleistä osaamista. OPH määrittelee osaamismerkkien osaamisperusteisesti kuvatut osaamistavoitteet ja arviointikriteerit (ks. liite 1). Osaamismerkkien sisältö kattaa kuusi työelämän perustaitoa:

- oppimisen taidot
- numero- ja taloustaidot
- tekstitaidot
- kestävyysosaaminen
- digitaaliset taidot
- vuorovaikutus- ja työhyvinvointitaidot

Jokainen teema-alue koostuu 4–8 merkistä, jotka keskittyvät johonkin melko pieneen osaamisalueeseen. Merkit eivät muodosta sisällöllistä jatkumoa.

2. Tavoitteet

2.1. Valmennus vahvistaa vankien osaamista

Perustaitovalmennuskokeilun tavoitteena on edistää aikuiskoulutuksen sekä laajemmin yhteiskunnallisen tasearvon toteutumista. Lisäksi tavoitteena on lisätä heikossa asemassa olevien mahdollisuuksia ja valmiuksia osallistua jatkuvaan oppimiseen. Valmennus kohdistetaan niille vankeusrangaistustaan suorittaville,

- joilla on matala koulutus,
- joilla on puutteita joillakin perustaitojen osa-alueilla ja/tai
- jotka ovat jääneet muiden vankilan aktiivitoimenpiteiden ulkopuolelle.

Perustaitojen vahvistamisen tavoitteena on parantaa kykyä sopeutua yhteiskuntaan, työllistyä ja viettää rikoksetonta elämää vapautumisen jälkeen. Perustaitovalmennuksella rakennetaan pohjaa muun muassa ammatillisia valmiuksia antaville jatko-opinnoille.

Perustaitovalmennuksessa kehitetään

- sosiaalisia taitoja, oppimaan oppimista ja opiskelutaitoja,
- yhteiskunnan palvelujärjestelmän ja päätöksenteon tuntemista,
- luku-, kirjoitus-, numero- ja digitaatioita sekä
- kykyä huolehtia omasta ja läheisten hyvinvoinnista.

2.2. Kokeilu tarjoaa tietoa yhteistyöstä

Kokeilun yhtenä tavoitteena on selvittää edellytyksiä, kuten valtionosuusrahoituksen (VOS) soveltuvuutta, tai mahdollisia esteitä vapaan sivistystyön ja vankiloiden pysyväisluonteiselle yhteistyölle. Nykyisellään ainoastaan Riihimäen vankilassa järjestetään pysyväisluonteisesti vapaan sivistystyön (VST) opintoja. Riihimäen konepajakoulun säätiön tarjoama tuki mahdollistaa rahoituspohjan vankilan ja Riihimäen kansalaisopiston jatkuvalla yhteistyöllä. Muualla vapaan sivistystyön opintotarjonta on ollut katkonaista ja toteutunut pääosin erillisen hankerahoituksen turvin.

Perustaitovalmennuskokeilun aikana valtionavustusta käyttävät vapaan sivistystyön ylläpitäjät hyödyntävät OPH:n perustaitojen osaamismerkkien arviointikriteerien soveltamista. Samalla vapaan sivistystyön ylläpitäjät tarjoavat perustaitovalmennuksen osallistujille mahdollisuuden osaamisensa tunnistamiseen ja merkkisuorituksiin.

Avustuksen hakijalta ja käyttäjältä edellytetään erittäin huolellista tutustumista tähän hakutiedotteeseen sekä sen liitteenä olevaan tausta-aineistoon. Hakemuksessa ja toteutuksessa hyödynnettävä tausta-aineisto:

- [OPH, Kansalliset perustaitojen osaamismerkit](#)
- [eDuuni, Vapaan sivistystyön osaamismerkit](#) (luonnos, toteutusvaiheessa varmistettava hyväksytystä asiakirjasta lopulliset kirjaukset)
- [Yleisohje valtionavustuksen hakijalle ja käyttäjälle \(OPH 2023, pdf\)](#)
- [Ohjeet valtionavustuksen hakijoille ja käyttäjille \(jotpa.fi\)](#)

- [Usein kysyttyä valtionavustuksista \(jotpa.fi\)](https://jotpa.fi)

3. Taustaselvityksestä

Perustaitovalmennuksen kokeilusuunnitelmaa varten kerättiin tietoa Rikosseuraamuslaitoksen eli RISE:n asiantuntijoilta, VST-toimijoilta ja vangeilta sekä kyselyllä että haastatteluilla. Haastatteluihin osallistui kolmen vankilan ja vapaan sivistystyön oppilaitosten edustajia. Nämä toimijat olivat tehneet myös aiempaa yhteistyötä. Yksi haastatteluista toteutettiin paikan päällä vankilassa ja tässä yhteydessä kysyttiin myös vankiopiskelijoiden näkemyksiä.

Suunnitelmaa varten tehty taustaselvitys osoittaa, että kuten aikuiskoulutuksessa yleensä, myös vankiloissa opintoihin hakeutuvat aktiivisimmin ne henkilöt, joilla on jo melko hyvät valmiudet opiskeluun. Opinnoista vastaavan henkilöstön työ koostuu pitkälti aktiivisesti opiskelemaan hakeutuvien ohjaamisesta ja tutkintotavoitteisen koulutuksen organisoinnista.

Vankilan toimintaan ja turvallisuuteen liittyvät seikat voivat olla koulutukseen osallistumisen esteenä. Selvityksen perusteella rikosseuraamuskeskuksen toimeenpanemaa rangaistusajan suunnittelua ohjaa turvallisuuden ja tuomion keston huomiointi. Rangaistusajan suunnittelussa henkilön koulutustausta ei yleensä ole ensisijainen arvioinnin kohde. Vankiloiden koulutustarjonta vaihtelee ja siten vankien sijoittelu vankiloihin voi aiheuttaa käytännön esteitä opiskelulle. Myös tuomion kesto voi olla yksi koulutukseen ohjauksen peruste. Joissain tapauksissa koulutusta ei ole esimerkiksi tarjottu tutkintavangeille ja lyhytaikaisvangeille. Tutkintotavoitteiseen koulutukseen pääsyä on saatettu perustella tuomion kestolla siten, että koulutusta ei ole tarjottu ”liian aikaisin tai liian myöhään” vapautumista silmällä pitäen.

Myös vankeusaikana tapahtuvat muutokset voivat johtavaa keskeytyksiin tai rajata osan vangeista tutkintotavoitteisen koulutuksen ja muiden pitkäkestoisten opintojen ulkopuolelle. Tällaisia muutoksia on esimerkiksi henkilön siirrot vankiloiden välillä. Lisäksi osastot vankilan sisällä rajaavat opiskeluryhmien muodostamisen mahdollisuuksia. Turvallisuussyistä vankilan eri osastoilta tulevia ei aina voida ottaa samaan opiskeluryhmään. Samalla kirjausjärjestelmän uudistukset ovat saattaneet hidastaa vangin pääsyä aktiivitoimintoihin, kuten koulutukseen.

Perustaitojen oppimisen integrointi moniin erilaisiin opetussisältöihin on luonteva ja kohderyhmän kannalta toimiva käytäntö. Haastatteluista esiin nostetut esimerkit havainnollistavat kiinnostavan sisällön merkitystä opiskeluun motivoinnissa ja osaamisen monipuolista kehittymistä sisällöstä riippumatta:

- Yksilöllinen musiikin opetus ja bändikurssit harjaannuttivat vuorovaikutustaitoja, kuten esiintymistaitoa ja luku- ja kirjoitustaitoa. Kielelliset vaikeudet tai rajallinen sanavarasto eivät olleet opiskelun esteenä, kun opiskelijat laativat ja kirjoittivat sanoituksia omalla ajallaan.
- Kuvataideopetus vahvisti puolestaan epävarmuuden sietoa, sosiaalisia taitoja ja oppimaan oppimisen taitoja. Opiskelijaryhmässä opeteltiin organisoimaan ja suunnittelemaan omia projekteja ja jaettiin yhteisiä materiaaleja ja välineitä.
- Digitaitojen kurseilla oli mahdollista harjaannuttaa laajasti eri perustaitoja, kuten oppimaan oppimisen taitoja, palvelujärjestelmän tuntemusta ja sosiaalisia taitoja.

Toimintaan osallistuminen koulutuksen sisällöstä riippumatta vahvasti uskoa itseän oppijana.

Selvityksen mukaan koulutuksen järjestäminen vankilassa edellyttää koulutuksen järjestäjän ja vankilan välistä luottamuksellista yhteistyötä. Esimerkkitapauksissa toimiva työnjako ja kommunikaatio vastuuhenkilöiden välillä mahdollistivat sujuvan toimintamallin ja resurssien järkevän jakamisen. Vapaan sivistystyön arvopohja ja toiminnan joustavuus ovat hyvä lähtökohta yhteistyölle. Oppilaitos voi myös löytää uudenlaisia perusteluja ja kehityssuuntia toiminnalleen yhteiskunnallisesti merkityksellisistä tehtävistä.

Opintojen hyödyt opiskelijalle ovat olleet parhaimmillaan monipuolisia. Kurssin sisällön oppimisen lisäksi vankiopiskelijoiden oppimaan oppimisen taidot ja sosiaaliset taidot kehittyvät. Yhteistyö hyödytti molempia osapuolia. Vankilan työpanos voi esimerkiksi vähentää oppilaitoksen suunnittelutaakkaa, toimijat voivat jakaa materiaalisia resursseja (esimerkiksi vankila tarjoaa opetustilan, oppilaitos tarjoaa liikuntatiloja vankilan käyttöön) ja opettajat voivat opettaa sekä vankilassa että vapaan sivistystyön oppilaitoksessa.

4. Perustaito- ja valmennuksen toimijat sekä toimijoiden rooli

Vapaan sivistystyön oppilaitos tai oppilaitokset ja vankila toteuttavat perustaito- ja valmennuksen yhteistyössä. Säädosperustan perustaito- ja valmennuksen järjestämiseen vapaan sivistystyön ja vankiloiden yhteistyönä muodostaa:

- vapaan sivistystyön luonne ja tehtävät (Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998) ja
- vankeuslain säädökset (Vankeuslaki 767/2005).

Vapaa sivistystyön etuna on opintojen sisällön, keston ja järjestämistavan joustavuus. Koska muodollisia pääsyvaatimuksia ei ole, osallistumisen kynnys on matala ja opintoihin pääsy on mahdollista laajemmalle joukolle. Samalla opintoihin osallistuminen muodostuu itsessään arvokkaaksi.

Toiminta organisoidaan vankilan ja vapaan sivistystyön oppilaitosten yhteistyönä. Oppilaitos hakee, sille myönnetään ja se käyttää valtionavustusta voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti. Oppilaitos suunnittelee ja toteuttaa koulutuksen omista lähtökohdistaan soveltaen lakisääteistä tehtäväänsä. Rikosseuraamuskeskus tai vankila sopii vankilassa toteutettavasta koulutuksesta koulutuksen järjestäjien kanssa vankeuslain mukaisesti.

Kokeiluun osallistuvilta avustuksen hakijoilta ja käyttäjiltä edellytetään kiinnostusta ja sitoutumista vankiloissa järjestettävän perustaito- ja valmennukseen ja tahtotilaa sen pitkäjänteiseen kehittämiseen. Lisäksi hakijalta edellytetään kokemusta ja osaamista perustaitojen opetuksesta erilaisille kohderyhmille. Aiempi kokemus yhteistyöstä vankilan kanssa on etu, mutta sitä ei edellytetä. Valmennuksen voivat toteuttaa myös vapaan sivistystyön oppilaitokset yhteistyössä kokeneemman vankilayhteistyötä jo tehneen kumppanin ja lähialueen vankilan tai vankiloiden kanssa.

Jotpa ja RISE järjestävät sparrausta osallistujille ja tukevat toimijoiden yhteistyön sujuvuutta.

Toimijoiden roolit perustaito- ja valmennuksen toteutuksessa:

Vankila/rikosseuraamuskeskus:

- osoittaa riittävän henkilöstöresurssin ja nimeää vastuuhenkilön perustaito- ja valmennuksen suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen.
- tiedottaa toiminnasta henkilöstölle ja osallistujille.
- osallistuu vankien oppimistarpeiden kartoitukseen ja ohjaa kohderyhmää palvelun piiriin.
- tarjoaa tilat, puitteet ja mahdollistaa perustaito- ja valmennuksen käytännön organisoimisen vankilassa.
- vastaa turvallisuudesta.
- vastaa opettajien perehdyttämisestä vankilassa tehtävään opetustyöhön.
- vastaa opettajien ja tarvittaessa muun oppilaitoshenkilöstön turvallisuus selvityksestä.

Vapaan sivistystyön oppilaitos:

- käyttää Jotpan perustaito- ja valmennukseen myöntämää valtionavustusta valtionavustuslain (688/2001), Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta annetun lain (682/2021) sekä vapaasta sivistystyöstä annetun lain (632/1998) mukaisesti.
- noudattaa Jotpan, OPH:n, OKM:n ja RISE:n ohjeistuksia ja tässä hakutiedotteessa sekä valtionavustuspäätöksessä eriteltyjä ehtoja.
- vastaa perustaito- ja valmennuksen suunnittelusta ja toteutuksesta yhteistyössä vankilan kanssa.
- osoittaa riittävän henkilöstöresurssin ja nimeää vastuuhenkilön perustaito- ja valmennuksen suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen.
- vastaa opetuksen sisällön suunnittelusta ja toteutuksesta.
- vastaa opetusmateriaalista ja -välineistä.
- vastaa osaamisperusteisuuden toteutumisesta.
- vastaa osaamismerkkien suorituksen arvioinnista ja suorituksen kirjaamisesta KOSKI-tietovarantoon.

Perustaito- ja valmennuskokeiluun osallistuvilta järjestäjiltä edellytetään lisäksi:

- osallistumista yhteistyöhön muiden kokeiluun valittujen toimijoiden kanssa.
- seurantatiedon keräämistä ja sisäisen arvioinnin tekemistä (mm. osallistujapalautteen keruu).
- osallistumista ulkoiseen arviointiin.

Kokeilun toteutuksessa huomioidaan alueellisen tasa-arvon toteutuminen ja valtionavustushakemuksia toivotaan eri puolilta Suomea. Kokeilun toteuttamiseen osallistuvat oppilaitokset sekä vankilat tiedottavat perustaito- ja valmennuksesta rangaistusajan suunnittelusta vastaaville tahoille, vankiloiden henkilöstölle ja vangeille.

5. Kohderyhmä

Perustaitovalmennuksen kohderyhmää ovat vankeustuomiotaan suljetussa tai avolaitoksessa suorittavat henkilöt,

- joilla on matala koulutus (ISCED 0-2, eli heiltä puuttuu toisen asteen koulutus) ja/tai
- joilla on puutteita perustaidoissa ja/tai
- jotka eivät itse aktiivisesti hakeudu opintoihin ja/tai
- joiden osallistuminen tutkintotavoitteiseen koulutukseen ei ole mahdollista rangaistuksen keston ja/tai järjestämistavan vuoksi.

Puutteellinen kielitaito, suppea sanavarasto tai heikot vuorovaikutustaidot eivät saa olla opintojen esteenä. Opiskelijoiden kielelliset haasteet tulee huomioida kunkin tarpeiden mukaisesti. Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden perustaitovalmennukseen tulee sisällyttää tarpeen mukaan S2- tai R2-opetusta.

Koulutuksen toteutuksesta vastaava oppilaitos laatii yhteistyössä vankilan opinnoista vastaavan henkilöstön kanssa kohderyhmälle soveltuvan perustaitovalmennuksen sisältöä ja järjestämistapaa kuvaavan tiedotteen. Tiedotetta levitetään vankeusajan suunnittelusta vastaavalle henkilöstölle ja vankiloissa henkilöstölle ja vangeille.

Vankilan opinnoista vastaava henkilöstö tiedottaa valmennuksesta ja ohjaa kohderyhmää edustavat opiskelijat hakeutumaan opintoihin. Ohjauksessa tulee huomioida tasapuolisesti erilaiset ryhmät ja oppimistarpeet.

Oppilaitos toteuttaa perustaitojen osaamiskartoituksen osana valmennusta. Osaamiskartoitus kattaa kaikki perustaitojen osa-alueet. Kartoituksen tarkoitus on tunnistaa oppimistarpeita ja osallistujien olemassa olevaa osaamista. Osaamiskartoituksen havaintojen pohjalta osallistujalle tarjotaan mahdollisuus osaamismerkkisuorituksiin, mikäli hänellä on jo lähtötilanteessa riittävä osaaminen tai jos hän saavuttaa opintojen aikana arviointikriteerien mukaisen osaamisen. Osaamiskartoitus auttaa opettajaa myös sisältöjen tarkemmassa suunnittelussa ja toteutuksessa.

Oppilaitoksella on velvollisuus viedä opiskelijan opintosuoritukset sekä osaamismerkkisuoritukset KOSKI-tietovarantoon voimassa olevan lainsäädännön (huomioitava 1.1.2024 voimaan tulevat säädösmuutokset, mikäli eduskunta hyväksyy hallituksen esityksen) sekä OPH:n ohjeistuksen mukaisesti. KOSKI-tietovarantoon vietävissä suoritteissa sekä opinto-oikeustiedoissa käytetään Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen rahoituskoodia 14.

6. Perustaitovalmennuksen sisällöt

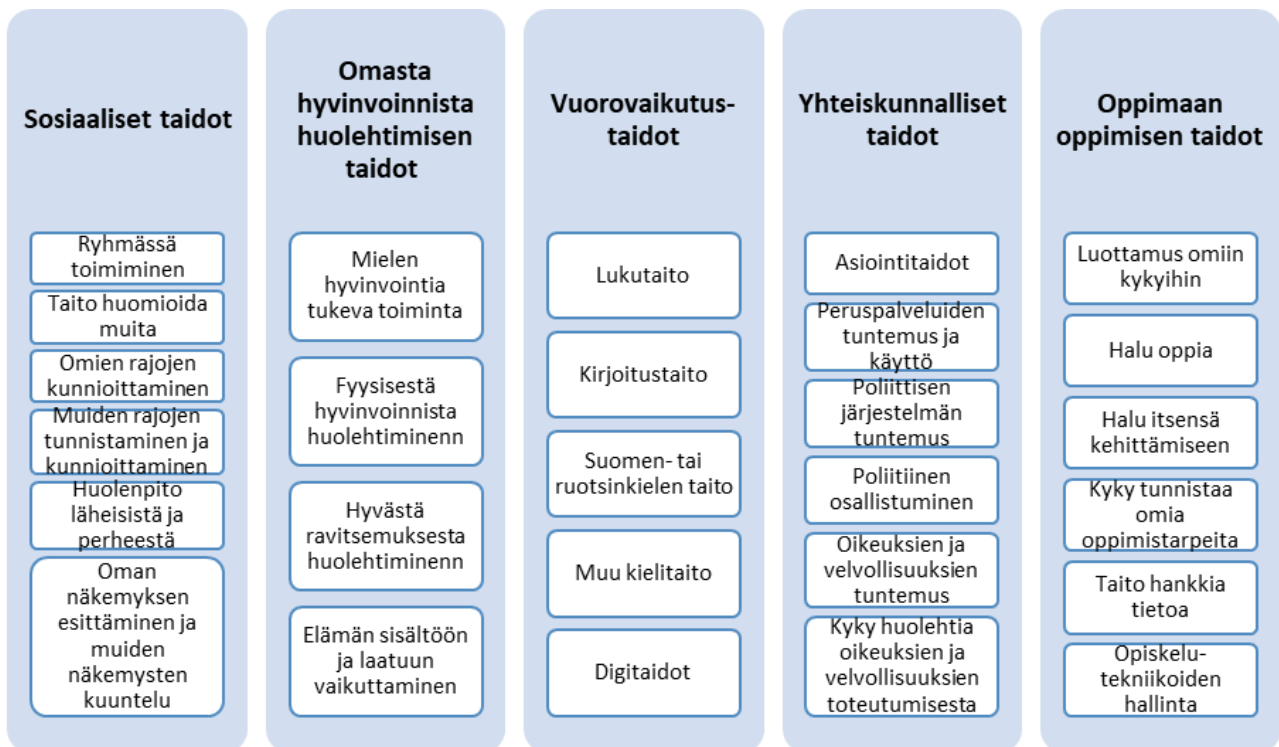
Avustuksen hakija laatii avustuksen hakemisen yhteydessä perustaitovalmennuksen toteutussuunnitelman. Suunnitelma tulee laatia yhteistyössä yhteistyökumppanina toimivan vankilan kanssa.

Suunnitelman tulee sisältää vähintään seuraavat asiat:

- toteutuksen arvioitu kesto ja suunniteltujen opintojen laajuus,
- toteutuksen aikataulu,
- opetussisällöt ja toteutusmalli,
- osaamisperusteisuuden toteutumisen kuvaus,
- opetustilat ja välineet,
- toiminnan käytännön organisoinnin kuvaus,
- selvitys siitä, miten opiskelijat ohjataan valmennukseen,
- kuvaus, miten toimintaa seurataan (palautelomake tms.),
- kuvaus nimettyjen vastuhenkilöiden ja opettajien osaamisesta (CV:t),
- kuvaus aiemmasta yhteistyöstä vankilan kanssa,
- luonnos kohderyhmälle suunnatusta tiedotteesta ja
- suunnitelma osaamiskartoituksen ja osaamismerkkien suorittamisen toteutuksesta.

Perustaitovalmennus voidaan toteuttaa siten, että vankila ja oppilaitos valitsevat ja suunnittelevat kohderyhmää kiinnostavat kurssisisällöt. Kurssin sisällöstä ja aihealueesta riippumatta perustaitovalmennus nivotaan toteutukseen laatimalla osaamisperusteinen opetussuunnitelma. Opiskelijan lähtötaso ja yksilölliset tarpeet huomioiden valmennus kohdistuu laajasti perustaitojen eri osa-alueille. Avustusta hakevan oppilaitoksen tulee toteuttaa valmennus siten, että oppijoiden perustaitojen harjaantumista tuetaan tarvelähtöisesti. Riippumatta opetuksen sisällöstä valmennuksen tulee tavoitella perustaitojen kehittymistä eri osa-alueilla (esim. sosiaaliset taidot, omasta hyvinvoinnista huolehtiminen, vuorovaikutustaidot, yhteiskunnalliset taidot ja oppimaan oppimisen taidot).

Kuva 1. Kokeilusuunnitelman taustakyselyssä kartoitetut perustaitojen osa-alueet

Opetussisällöstä riippumatta koulutuksen tavoitteena on osaamisperusteinen, opiskelijan lähtötason huomioiva perustaitojen kehittäminen. Opetuksen lähtökohtana on osaamisen tunnistaminen ja opiskelijalle tulee tarjota mahdollisuus suoritteisiin OPH:n KAPOS-merkkien osa-alueilla (liite 1. ja osaamismerkkien tarkentuvat kuvaukset OPH:n kehittämistyön edetessä).

Oppilaitoksen tulee tarjota mahdollisuus perustaito-osaamismerkkien suorittamiseen osana opetuksen toteutusta mahdollisimman laajasti, mutta vähintään yhdellä osa-alueella. Oppilaitos arvioi merkkisuoritukset sitten, kun Opetushallituksen määräys osaamismerkeistä on julkaistu. Luonnoksessa (liite 1.) olevien osaamiskuvausten perusteella merkkejä ei voi suorittaa, sillä ne saattavat muuttua ennen määräyksen antamista.

Valmennuksen toteutustapa voi olla joustava, mutta toteutustavan valinnassa tulee huomioida kohderyhmän tarpeet ja vankilan muu toiminta. Valitun toteutusmallin on tarkoituksenmukaista noudattaa kokeiluun osallistuvan oppilaitoksen muun toiminnan organisointitapaa. Kokeilu auttaa arvioimaan mallien toteutuskelpoisuutta ja esim. VOS-rahoitusjärjestelmän soveltuvuutta ja voi siten edistää toiminnan jatkuvuutta kokeilujakson päätyttyä. Toimija voi kuitenkin valita myös muunlaisen toteutusmallin ja perustella valintaansa. Kokeilun puitteissa on mahdollista toteuttaa innovatiivisia toimintamalleja.

Esimerkkejä toteutustavoista:

- 1. Kansalaisopistokurssi-malli:** perustaito- ja taideaineiden kurseja, kielenopetusta tai muuta opetusta kevät-, kesä- ja syyslukukauden mittaisina jaksoina muutaman tunnin viikossa. Esim. 24–48 tuntia 12 viikon ajan 2–10 opiskelijan ryhmille.
- 2. Intensiivikurssi/moduulimalli:** perustaito- ja taideaineiden kurseja toteutetaan moduuleina opiskelijaryhmille esim. 10–25 tuntia viikossa, yhden viikon tai pidemmän ajanjakson ajan.
- 3. Opetustarjotin/hybridimalli:** oppilaitos tarjoaa opetusresurssin (määrätyn tuntimäärän) perustaitojen opetukseen. Vankila selvittää vankien yksilöllisiä ja ryhmien tarpeita. Opetus järjestetään tarvelähtöisesti eri perustaitojen osa-alueilla. Toteutus voidaan linkittää osallistujan muuhun toimintaan, kuten työntekoon tai itsenäiseen opiskeluun vankilassa. Opetusta voidaan tarjota yksilöllisenä tukena tai pienryhmäopetuksena.
- 4. Innovatiivinen toteutus:** perustaito- ja taideaineiden kurssien toteuttajatahot voivat suunnitelmassaan esittää myös muunlaisen toteutustavan tai edellisten yhdistelmän perusteluineen.

6.1. Uraohjaus ja -suunnittelu

Palvelun yhteydessä voidaan tarjota osallistujille yksilöllistä ja kokonaisvaltaista uraohjausta omien vahvuuksien, kiinnostusten, osaamisen sekä arvojen tunnistamisessa ja sanoittamisessa. Tärkeänä pidetään, että opiskelijoille voidaan tarjota mahdollisuus pohtia itselleen tarkoituksenmukaisia koulutuksellisia ja työuraan liittyviä tulevia valintoja, päätöksiä, ja tavoitteita liittyen opiskeluun, työhön, ja muuhun toimintaan, joissa näitä kykyjä ja taitoja opitaan ja käytetään. Valmennukseen voidaan sisällyttää urasuunnittelutaitoja. Mahdollisuus vertaiskokemukseen ja -oppimiseen nähdään merkityksellisenä, sekä urasuunnittelun toteutuminen prosessimaisena.

6.2. Oppimisen haasteiden tunnistaminen ja tuki:

Perustaitovalmennukseen voidaan myös sisällyttää oppimisen haasteiden tunnistamista ja tukea. Oppimisen haasteet tulee käsittää laajasti ja yksilöllisesti, niin tunnistamisen kuin tukitoimienkin suhteen. Haasteet voivat olla todettuja (diagnosoituja) oppimisvaikeuksia, tai todentamattomia, itse koettuja, oppimisvaikeuksia tai muita oppimiseen ja opiskeluun vaikuttavia asioita, esimerkiksi mielenterveyden tai sosiaalisten tilanteiden haasteet. Mahdollisuus vertaiskokemukseen ja -oppimiseen nähdään merkityksellisenä.

Molempien palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa voidaan esimerkiksi käyttää [CREAR-työkalua](#) (opiskeluvalmiudet, urasuunnittelu ja hyvinvointi) tai oppimisvaikeuksia sekä mielenterveyttä kartoittavan [KOMO- kyselyn](#) eri versioita tai palveluntuottajan aiemmin käyttämiä kartoitustyökaluja. Mainitut työkalut ovat ilmaisia ja löytyvät myös ruotsiksi. Urasuunnittelutaitojen suhteen voi halutessaan hyödyntää raporttia [Urasuunnittelutaitoja jäsentävä selvitys ja näkökulmia jatkokehittämistä varten](#).

7. Perustaitovalmennuskokeilun seuranta, arviointi ja roolit

Perustaitovalmennuskokeilua tullaan arvioimaan ulkopuolisen tahon toimesta. Arvioinnin tavoitteena on saada tietoa kokeiltavien perustaitovalmennusten onnistumisesta, hyödyistä, vaikutuksista ja toteutuskelpoisuudesta sekä perustaitomerkkien toimivuudesta.

Kokeilun toteuttaja (oppilaitos) vastaa arviointitiedon keräämisestä omalta osaltaan. Oppilaitos ja vankilan henkilöstö sitoutuvat osallistumaan ulkoiseen arviointiin ja yhteiskehittämiseen muiden perustaitokokeilua toteuttavien tahojen kanssa.

Avustusta käyttävä oppilaitos:

- kerää palautetta valmennuksen sisällön, opetuksen ja muiden järjestelyjen toimivuudesta opiskelijoilta, opettajilta ja yhteistyökumppaneilta vankilassa (huomioitava anonymiteetti, palautteen kerääjä mahdollisuuksien mukaan muu kuin opettaja).
- arvioi perustaitomerkkien toimivuutta.
- sitoutuu viemään mahdolliset osaamismerkkisuoritteet KOSKI-tietovarantoon (kun järjestelmä ja lainsäädäntö sen mahdollistaa ja siihen velvoittaa).
- raportoi toteutuksen ja antaa palautetta Jotpalle.
- sitoutuu yhteistyöhön muiden toteuttajien, Jotpan, OPH:n, OKM:n, RISE:n ja ulkoisen arvioijan kanssa.
- sitoutuu vastaamaan kokeilun arviointiin liittyvään noin 2 tunnin haastatteluun ja vastamaan arviointiin liittyvään kyselyyn.
- sitoutuu auttamaan Jotpaa ja ulkopuolista arvioijaa tarvittaessa arviointiin liittyvässä tiedonkeruussa, kuten kyselylomakkeiden jakamisessa ja keräämisessä haastateltavilta.

8. Perustaitovalmennuskokeilun rahoitus

Avustettavan palvelun mahdolliset sisällöt perustuvat lakiin Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta (682/2021), valtionavustuslakiin (688/2001) sekä säännellyn koulutuksen eri koulutusmuotoja koskeviin lainsäädäntöihin.

Valtionavustusta ei voi käyttää liiketaloudelliseen toimintaan tai sellaiseen toimintaan, jonka tavoitteena on kehittää täydennyskoulutustuote avoimille markkinoille myytäväksi. Avustettava toiminta ei saa vaikuttaa liiketaloudellisesti toteutettavien palvelujen toimintamahdollisuuksiin tai aiheuttaa merkittävää markkina- tai kilpailuhäiriötä. Avustuksen tulee kattaa kaikki koulutuksesta aiheutuneet kustannukset. Palvelukeskuksen rahoittamasta koulutuksesta ei peritä opiskelijamaksuja, ellei valtionavustuspäätöksessä ole tähän erikseen annettu lupaa.

Ohjeistus hyväksyttävistä kustannuksista löytyy [valtionavustuksen yleisohjeesta](#).

Tätä valtionavustusta voidaan käyttää (laki Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta (682/2021) 2. luku 8 §):

- 1) vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa (632/1998) tarkoitetun oppilaitoksen ylläpitäjän järjestämään koulutukseen;
- 2) koulutukseen hakeutumista ja osallistumista tukevaan toimintaan;
- 3) toimialaan kuuluvan toiminnan kehittämiseen ja kokeiluihin.

9. Kuka voi hakea avustusta ja koulutuksesta raportointi

Tätä valtionavustusta voivat hakea vapaan sivistystyön ylläpitäjät joko yksin tai yhteenliittyminä yhteishankkeena. Yhteishankkeista ohjeistetaan tarkemmin [valtionavustuksen yleisohjeessa \(pdf, oph.fi\)](#). Yhteishankkeissa on nimettävä päävastuullinen ylläpitäjä, joka vastaa avustuksen allokoinnista osahakijoille. Kaikkien osahakijoiden tulee olla hakukelpoisia, eli kaikilla osahakijoille tulee olla vapaan sivistystyön ylläpitämislupa.

Avustuksen saajalla on velvoite raportoida opiskelijoista palvelukeskuksen pyytämät tiedot sekä kerätä opiskelijoilta palaute palvelukeskuksen ohjeistamalla tavalla.

Avustuksen saajan tulee toimittaa palvelukeskukselle väliselvitys avustuksen käytöstä ja tuloksista avustuspäätöksessä määrättyyn ajankohtaan mennessä. Väliselvityslomake toimitetaan avustusta saaneille täytettäväksi noin 2 kuukautta ennen sen viimeistä palautuspäivämäärää. Lisäksi avustuksen saajan tulee toimittaa palvelukeskukselle loppuselvitys avustuksen käytöstä viimeistään 2 kuukautta avustuskauten päättymisen ja avustuksen viimeisen käyttöpäivän jälkeen. Loppuraportin yhteydessä avustetulle hankkeelle suoritetaan taloustarkastus Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen ja Opetushallituksen yhteistyönä.

Vapaan sivistystyön ylläpitäjillä on valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä annetun lain (884/2017) nojalla velvollisuus tallentaa koulutuksia koskevat tiedot Koski-tietovarantoon. Ohjeistus tähän löytyy Opetushallituksen ylläpitämältä [ohjesivustolta \(wiki.eduuni.fi\)](https://wiki.eduuni.fi).

Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen myöntämällä valtionavustuksella voidaan toteuttaa vain säänneltyä koulutusta. Tästä syystä valtionavustuksella toteutettavassa koulutuksessa ei noudateta sitä, mitä laissa valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä (884/2017) 5 a luvussa säädetään muun kuin säännellyn koulutuksen rekistereistä.

Koulutuksen järjestämiseen, opiskelijavalintaan ja opiskelijaksi ottamiseen sekä opiskelijan oikeuksiin ja velvollisuuksiin sovelletaan, mitä asianomaista koulutusta koskevassa laissa säädetään, jollei palvelukeskus valtionavustuspäätöksessä ohjeista toisin. Opiskelijaksi voidaan ottaa henkilö, jolla on valtionavustuspäätöksessä määritelty osaamistarve ja riittävät edellytykset kyseisen koulutuksen tavoitteena olevan osaamisen hankkimiseen. Lisäksi sovelletaan, mitä asianomaista koulutusta koskevassa laissa säädetään opiskelijaksi ottamisen edellytyksistä ja kelpoisuudesta opintoihin. Opiskelijavalinnan ja opiskelijahankinnan toteutuksessa tulee käyttää avustuksen tavoitteiden mukaisia kohderyhmämäärittelyjä.

10. Avustuksella tuotettu materiaali ja tuotosten levitys laajempaan käyttöön

Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen valtionavustamissa koulutus- ja osaamispalveluissa tavoitteena on muun muassa saada aikaan uutta koulutusta ja edistää uuden tiedon syntymistä.

Avustuksen puitteissa on tarkoitus tuottaa vähintään kohtuullinen määrä uutta aineistoa. Avustettavien hankkeiden koulutusmallit sekä hankkeiden tulokset ja opit ovat julkista tietoa, ja niiden tulee olla hyödynnettävissä eri koulutuksen järjestäjillä hankkeen toteutuksen jälkeen. Avustuksilla tavoitellaan sellaisia tuloksia tai tuotoksia, jotka ovat vakiinnutettavissa ja laajemmin levitettävissä. Lisäksi kannustamme hankkeen julkiseen dokumentointiin hankekauden aikana.

Palvelukeskuksen avustaman palvelun puitteissa syntyvälle aineistolle tulee myöntää Creative Commons BY -tyyppisen (alkuperäinen tekijä nimettävä) tai vastaava käyttöoikeus. Avustuksen saajan tulee asettaa aineisto yleisesti saataville Avointen oppimateriaalien kirjastoon (aoe.fi).

Avustuksen saajan tulee asettaa yleisesti saataville avustuksella toteutettavan palvelun koulutussuunnitelma sekä tätä palvelua varten laadittavat kirjalliset koulutusmateriaalit. Kirjallinen koulutusmateriaali tarkoittaa suoraan opetuksessa käytettävää kirjallista opetusmateriaalia kuten opetuskalvoja (esimerkiksi PowerPoint-esitys).

Muu aineisto ei kuulu kirjalliseen koulutusmateriaaliin. Tällaista aineistoa ovat esimerkiksi aiemmin laadittu aineisto, ääniaineisto (esimerkiksi äänite koulutuksesta), videoaineisto (esimerkiksi tallenne koulutuksesta), artikkelit (esimerkiksi osana koulutusta luettava aineisto), koeaineisto (esimerkiksi tentin sisältö liiteaineistoinen) tai opiskelijoiden tuottama, koulutuksen suorittamiseen liittyvä materiaali (esimerkiksi näyte- tai näyttötyöt).

10.1. Ohjeet aineiston asettamiseksi yleisesti saataville

Aineisto asetetaan yleisesti saataville noudattaen seuraavia vaiheita:

1. Avustuksen saaja laatii koulutus suunnitelman. Koulutuspalvelun edetessä avustuksen saaja laatii kirjallista koulutusmateriaalia palvelua varten.
2. Avustuksen saaja tarkastaa palvelua varten tuottamansa koulutusmateriaalin ja varmistaa seuraavat asiat:
 - Materiaali sisältää ainoastaan sellaista sisältöä, joka voidaan julkaista Avointen oppimateriaalien kirjastossa.
 - Mikäli aineisto sisältää esimerkiksi kolmansilta osapuolilta saatua kuvamateriaalia tai siteeraus oikeuden perusteella käytettyä kuvamateriaalia, tulee tällainen sisältö poistaa tai peittää esimerkiksi mustaamalla.
 - Aineistoon on lisätty sen laatijan tai laatijoiden nimet (esimerkiksi kyseisen aineiston laatineen opettajan nimi).
3. Tarkastamisen jälkeen avustuksen saaja asettaa julkaisuvalmiin aineiston sellaisenaan yleisesti saataville Avointen oppimateriaalien kirjastoon (aoe.fi). Aineisto on ladattava/asetettava yleisesti saataville palvelun avustuskauden päättymiseen mennessä.
4. Kuka tahansa saa hyödyntää yleisesti saataville asetettua aineistoa. Käyttäjän tulee noudattaa lisenssin ehtoja esimerkiksi tuomalla selkeästi esiin kyseisen aineiston laatijan nimen.

11. Haettava rahoitus, palautusehdot sekä rahoituskausi

Avustuksen käyttöaika alkaa avustuksen hyväksymispäivämäärästä ja päättyy viimeistään 31.12.2025. Käyttöaikaa tarkennetaan avustuspäätöksessä. Käyttöaikaan sisältyy perustaitovalmennuksen seuranta ja arviointia myös valmennusten päättymisen jälkeen.

Avustuksella toteutettavalle hankkeelle ei edellytetä omarahoitusosuutta, mutta omarahoitusosuuden käyttö on avustuksen hakijalle mahdollista. Avustus voi kattaa enintään avustuspäätöksessä määritellyn osuuden avustettavan toiminnan tai hankkeen toteutuneista kokonaiskustannuksista. Avustuksen hyväksyttävät kustannukset määritellään avustuspäätöksessä ja sen liitteessä.

Avustuksia voidaan myöntää yhteensä 4 miljoona euroa. Avustus voidaan myöntää jakautuvaksi usean vuoden ajanjaksolle.

Avustus myönnetään harkinnanvaraisena rahoituksena. Avustusta tulee käyttää siihen tarkoitukseen, johon se on myönnetty. Avustuksen saajan tulee oma-aloitteisesti ja viipymättä palauttaa avustus tai osa siitä, mikäli avustusta ei ole käytetty avustuspäätöksen mukaisesti. Avustuksen palautuksesta ja takaisinperinnästä ohjeistetaan [valtionavustuksen yleisohjeessa \(pdf, oph.fi\)](#). Lisäksi hakijan tulee palauttaa avustusta omaehtoisesti seuraavissa tapauksissa:

- Mikäli osallistuvien opiskelijoiden määrä poikkeaa merkittävästi avustuspäätöksessä määritellystä tavoitellusta opiskelijamäärästä (alle 75 %)

Edellä kuvatuissa tapauksissa avustusta on palautettava laskennallinen yksikkökustannus (saatu avustussumma jaettuna päätöksessä ilmoitetulla opiskelijamäärällä) kerrottuna toteutumattomalla opiskelijamäärällä ja mahdollinen viivästyskorke.

Opiskelijamäärää seurataan Jotpan keräämän opiskelijatiedon, KOSKI-tietovarannon opinto-oikeus- ja suoritustiedon sekä avustuksen käyttäjän oman ilmoituksen perusteella.

Hakemuksessa ilmoitettava tavoiteltu opiskelijamäärä tulee suunnitella edellä mainitut ehdot huomioiden. Tavoiteltavasta opiskelijamäärästä päätetään avustuspäätöksessä hakijan oman arvion perusteella sekä laskennallisesti arvioimalla opiskelijakohtaista hintaa suhteessa haettuun kokonaissummaan ja palvelun toteutukseen.

Avustusta hakevan oppilaitoksen tulee huomioida ja hyödyntää tämän hakutiedotteen liitteenä oleva materiaali erityisesti haettavan avustuksen määrän sekä tavoiteltavan opiskelijamäärän osalta. Hyödyntäminen tullaan ottamaan avustushakemusten arvioinnissa huomioon.

12. Hakeminen ja hakuohjeet

Avustushakemus tehdään sähköisellä hakulomakkeella. Hakuaika päättyy 25.10.2023 klo 16.00.

Hakijan tulee tutustua [valtionavustuksen yleisohjeeseen](#) ja noudattaa yleisohjetta, ellei palvelukeskus ohjeista toisin. Lisäksi hakijan tulee noudattaa tässä hakutiedotteessa, avustuspäätöksessä ja palvelukeskuksen muutoin antamaa ohjeistusta.

Lisätietoja ja neuvontaa ensisijaisesti avustuksen valmistelijoilta:

- vastuuvalmistelijä erityisasiantuntija Mikko Mähönen (puhelinnumero +358 295 331 343)
- projektipäällikkö Milma Arola (puhelinnumero +358 295 331 344)

13. Näin hakemus arvioidaan

Avustushakemukset arvioidaan usean asiantuntijan toimesta. Arviointiin osallistuu tarvittaessa Jotpan edustajien lisäksi OPH:n, OKM:n sekä RISE:n asiantuntijoita. Lopullisen päätöksen avustuksesta antaa avustushaun vastuuvalmistelijä.

Avustukset ovat harkinnanvaraisia. Hakemusten arviointi ja keskinäinen vertailu perustuvat kokonaisarviointiin, jossa otetaan huomioon seuraavat perusteet:

- Toteutussuunnitelmassa on huomioitu osaamiskartoitus ja KAPOS-merkkien osaamisen osoittaminen ja arviointi.
- Opintojen aikaisen ohjauksen ja arvioinnin suunnitelma on laadukas ja vankilan toimintaympäristöön sovellettavissa.

7.9.2023

OPH-4391-2023

- Toteutuksessa pilotoidaan, kokeillaan tai vakiinnutetaan tapoja yhdistää perustaito- ja valmennus muihin sisältöalueisiin.
- Suunnitelma toteutuksen seurannasta on laadukas.
- Suunnitelmassa esitetyn opetus- ja ohjaushenkilöstön osaaminen ja kokemus vastaa valtionavustuksen tavoitteita.
- Hakemuksessa osoitetaan kokemus ja osaaminen perustaito- ja valmennuksesta.
- Toteutuksessa otetaan huomioon palveluun osallistuvien yhteiskunta-integraatio.
- Tavoiteltu kohderyhmä on yhdenmukainen avustuksen tavoitteiden kanssa.
- Toteutussuunnitelmassa osoitetaan hakijan kiinnostusta, valmiuksia ja näkemystä perustaito- ja valmennuksen jatkototeutuksesta.
- Toteutussuunnitelman budjetti on kokonaistaloudellinen ja tehokas ajan- ja resurssien käytön osalta.
- Toteutussuunnitelma osoittaa hakijan tai yhteishankkeen valmiutta toimia vankilaympäristössä sekä tiiviissä yhteistyössä vankilan kanssa.

Kriteerit pisteytetään sisäisesti asteikolla 1–4. Avustusta myönnetään suunnitellun määrärahan puitteissa lähtökohtaisesti niihin hakemuksiin, jotka saavat hakemusten keskinäisessä vertailussa suurimman pistemäärän ja ovat lainsäädännöllisten perusteiden mukaisesti myönnettävissä. Samalle toteutusalueelle ei myönnetä useita sisällöltään toisiaan vastaavia avustuksia, mikäli palvelukeskuksen arvion mukaan kysyntä ei ole riittävää.

Päätös perustuu hakijan esittämään hankesuunnitelmaan ja siihen mahdollisesti arviointivaiheessa tehtyihin muutoksiin sekä muuhun palvelukeskuksen päätöshetkellä käytössä olevaan tietoon. Päätökseen voi hakea oikaisua palvelukeskukselta päätöksen liitteenä toimitettavan oikaisuvaatimusohjeistuksen mukaisesti.

14. Rahoituspäätökset

Päätökset tehdään marraskuun 2023 aikana tai viimeistään, kun kaikki saapuneet hakemukset on käsitelty.

Päätökset lähetetään hakemuksessa ilmoitetulle yhteyshenkilölle sekä hakijaorganisaation viralliseen sähköpostiin sähköisen valtionavustusjärjestelmän kautta. Lisäksi lista myönnettyistä avustuksista julkaistaan päätösten antamisen jälkeen Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen verkkosivuilla sekä sosiaalisen median kanavissa.

Tavoitteena on, että avustuksella toteutettavat perustaito- ja valmennuskokeilut käynnistyvät viimeistään kevätkaudella 2024.

Erytisasiantuntija
Projektipäällikkö

Mikko Mähönen
Milma Arola

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty.

JAKELU

Kirsi Heinivirta, Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus, johtaja